

УДК 780.647.2.071.2(477.54)(092)

DOI 10.34064/khnum2-35.06

Єгоров Єгор Олегович

Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського,
аспірант кафедри історії української та зарубіжної музики

e-mail: egorov.eg1997@gmail.com

ORCID iD: 0000-0003-3716-8977

Творчий універсалізм О. Міщенка

У дослідженні розглянуто феномен творчої універсальності, репрезентований особистістю заслуженого артиста України Олександра Володимирівича Міщенка (1956–2018). Прижиттєве визнання творчих досягнень цього блискучого виконавця-баяніста і педагога, професора ХНУМ імені І. П. Котляревського, ще не отримало свого гідного відображення в науковій думці – наразі його внесок до українського баянного мистецтва, віддаляючись від художнього контексту 2010 років, лише набуває певної об'єктивності й передумов для перетворення на предмет наукового осмислення. Наукова новизна цього дослідження зумовлена підходом до вивчення мистецької особистості О. Міщенка з погляду творчого універсалізму. На основі дослідження О. Коменди (2020) обґрунтовано теоретичні засади вивчення творчого універсалізму як художньо-філософського принципу мислення, що об'єднує видатних українських музикантів, які належать до різних творчих генерацій і репрезентують різні жанрово-стильові парадигми. У світлі теорії творчого універсалізму особистості представлено панорамний огляд життєвого шляху й доробку О. Міщенка; вперше зібрано й систематизовано маловідомі дані щодо життєтворчості митця. Виокремлено напрями творчої діяльності О. Міщенка (виконавство, педагогіка, аранжування, диригування, наукові дослідження) та оцінено ступінь їх значимості у структурі його творчої особистості. У результаті, як провідну відзначено художньо-артистичну, виконавську складову творчої особистості О. Міщенка, тоді як інші її компоненти набувають статусу допоміжних.

Ключові слова: творчий універсалізм; творчі іпостасі; наукова біографія; творча особистість О. Міщенка; спадкоємність традицій; виконавська майстерність; баянне мистецтво.

Постановка проблеми.

Творчий універсалізм у різних структурних проявах постає як художньо-філософський тип мислення, властивий цілому ряду видатних українських музикантів ХХ – початку ХХІ століть, зокрема, представникам баянного мистецтва. На тлі «зоряного неба», сузір'я якого можна було б назвати на честь видатних українських баяністів, «зірка» заслуженого артиста України, професора ХНУМ імені І. П. Котляревського, *Олександра Володимировича Міщенка (1956–2018)* виблискує яскравим саявом. Універсальний тип музичної обдарованості слід вважати якісною характеристикою його творчої постаті, адже самореалізація музиканта відбувалася у сферах баянного виконавства, педагогіки, аранжування, диригування, дослідництва.

Несподіваний відхід митця у засвіти у розквіті духовних сил спинив його творчий злет, сповнений енергії та натхнення. Хвилі прижиттєвого визнання досягнень майстра достатньо довгий час не набували свого гідного осмислення в науковій думці. Сьогодні, через шість років після завершення земного шляху артиста, внесок А. Міщенка до українського баянного мистецтва, віддалившись від свого творця, як і від художнього контексту 2010 років, набуває певної об'єктивності й передумов для перетворення на предмет наукового осягнення. Отже, наукове осмислення тієї спадщини, що її залишив по собі непересічний музикант-харків'янин одразу у кількох царинах своєї творчої діяльності, як і власне феномена його цілісно-універсального музичного обдарування, видається нині **актуальним** музикознавчим завданням

Наукова новизна нашого дослідження зумовлена вивченням мистецької особистості О. Міщенка як втілення творчого універсалізму.

Останні дослідження і публікації за обраною темою. Попри масштабність артистичної постаті О. Міщенка, дослідження його творчої біографії, як і внеску в розвиток баянного мистецтва України, були відсутні до часу її відтворення автором цієї статті у матеріалах дипломної магістерської роботи (Єгоров, 2023а) і нещодавній публікації (Єгоров, 2023б). Реконструкція і періодизація творчого шляху О. Міщенка базується на дослідженнях доробку харківської баянної школи (Стрілець, 2018; Снедков & Снедкова, 2021);

довідковому матеріалі (Кононова, 2019); інтерв'ю з видатним баяністом (Гайденко, 2017); публікаціях О. Міщенка, що мають методичну спрямованість (Міщенко, 2016). Висвітлення феномена творчого універсалізму та його репрезентації у постаті О. Міщенка спирається на фундаментальне дослідження О. Коменди (Коменда, 2020) – докторську дисертацію «Універсальна творча особистість в українській музичній культурі» (захищена 2021 року).

Наукова праця О. Коменди містить методологічні засади розробки типології та аналізу структури творчої індивідуальності в музичному мистецтві як втілення діяльнісного універсалізму. Дослідниця класифікує види діяльності особистості в динаміці творчого шляху музиканта на *провідні* та *допоміжні*, виокремлюючи *типи* діяльнісного універсалізму (універсал-композитор, універсал-виконавець, універсал-музикознавець, універсал-громадський діяч, універсал-педагог, класичний універсал, тип, що межує з іншими). Аналіз положень наукової концепції О. Коменди став передумовою вивчення творчого універсалізму О. Міщенка як музиканта, що відповідає категорії *виконавця-універсала*.

Мета статті – обґрунтувати доцільність вивчення мистецької індивідуальності О. Міщенка у світлі теорії творчого універсалізму як типу художньо-філософського мислення та систематизувати напрями його універсальної діяльності у сфері баянного виконавства.

Реалізації мети сприяє вирішення таких **завдань**:

- виявити риси творчого універсалізму у спадку О. Міщенка;
- виокремити іпостасі у структурі творчої особистості митця;
- визначити сутність феномена його творчого універсалізму.

Отже, творчий універсалізм як тип мислення виступає *об'єктом* дослідження; риси універсалізму творчої особистості О. Міщенка – його *предметом*.

Методологія дослідження. Для втілення запропонованої мети застосовано декілька підходів і методів. Методи *систематизації* та *узагальнення*, *наукового опису* та *оцінки* застосовано при опрацюванні розрізнених фактологічних відомостей про видатного українського баяніста; *історико-біографічний* та *хронологічний* підходи – при відтворенні значущих подій життєтворчості митця;

феноменологічний метод вибраний для осмислення унікальної творчої особистості О. Міщенко, а також усвідомлення його історико-художньої місії в контексті баянного мистецтва. Особливості творчого обдарування, різнобічна суто музична і науково-освітня діяльність видатного представника харківської баянної школи осмислюються з погляду концептуальних положень теорії діяльнісного універсалізму, розробленої О. Комендою (2020).

Виклад основного матеріалу дослідження.

У сучасному українському музикознавстві розвиток теорії творчого універсалізму постає як актуальна мета багатьох досліджень, адже ця наукова концепція відповідає завданню розкриття тієї структурно-функціональної специфіки мистецької діяльності, що споріднює як різні покоління музикантів, так і представників різних композиторських та виконавських шкіл.

На кафедрі народних інструментів України Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського протягом її славної тривалої історії працювала велика кількість баяністів, чий творчий шлях відповідає критеріям творчого універсалізму. У плеяді знаних корифеїв, які працювали тут від середини ХХ й на зламі ХХ–ХХІ століть, – В. Подгорний, А. Гайденко, О. Назаренко, І. Снедков. Одним із найяскравіших представників діяльнісного універсалізму в українському баянному мистецтві на цьому часовому відтинку можна вважати і видатного музиканта – заслуженого артиста України, професора, лауреата міжнародних конкурсів О. В. Міщенко, чий життєвий шлях і творче самовираження як Музиканта понад 40 років (1975–2018) були пов’язані із ХНУМ імені І. П. Котляревського.

Отже, творчий універсалізм як характерний художньо-філософський тип мислення і діяльності об’єднує видатних представників різних генерацій харківської баянної школи другої половини ХХ – перших десятиліть ХХІ століття. Таке спостереження дає змогу дійти висновку щодо того, що *українське баянне мистецтво протягом цього історичного періоду потребувало інтенсивного розвитку, що й зумовило появу музикантів універсального типу, в особі яких поєднувалися іпостасі виконавця, педагога, композитора, диригента, науковця, музичного діяча*. Таким чином, виникнення феномена

творчого універсалізму в українському баянному мистецтві, що об'єднує видатних музикантів різних генерацій, постає як *історико-художня закономірність*,

У спостереженнях щодо особистості О. Міщенко з позицій теорії творчого універсалізму слід виходити з оцінки *артистичної* складової його комплексного музичного таланту як *провідної*. Саме на відзнаку блискучої виконавської майстерності постійно концертуючого баяніста-віртуоза О. Міщенко 2003 року був удостоєний звання заслуженого *артиста* України, залишаючись і досі єдиним його носієм серед таких яскравих представників харківської баянної школи, як Л. Горенко, В. Подгорний, А. Гайденко, О. Назаренко, І. Снедков, А. Стрілець, чий талант відзначено високим званням заслуженого діяча мистецтв України. Непересічні виконавські здібності О. Міщенко виявилися ще у період навчання, що підтверджує їх оцінка професором В. Подгорним, який, згідно спогадам сучасників, вважав його своїм найкращим на той період учнем.

Подальшому творчому розвитку О. Міщенко як віртуозного виконавця сприяли його численні концертні виступи в баянному дуеті із заслуженим діячем мистецтв України, професором І. Снедковим, які розпочалися 1979 року і принесли обом виконавцям любов і визнання слухачів, а також широку відомість як в Україні, так і у світі. Дует відзначено першою премією престижного міжнародного конкурсу «Фогтландські дні музики» (Німеччина, м. Клінгенталь, 1996), призовим місцем конкурсу «Citta di Castelfidardo» (Італія, м. Кастельфідардо, 1994). Географія гастролей виконавців протягом 1979–1999 років охоплювала Україну, США, Францію, Німеччину, Італію, Болгарію, Норвегію, Литву. Натхненна гра видатних баяністів привернула увагу багатьох українських композиторів. Для зіркового дуету баяністів писали твори відомі харківські композитори В. Подгорний, А. Гайденко, І. Гайденко, В. Золотухін, а також киянка Ж. Колодуб і польський автор Б. Преч (п'єса «Ассо-duo»). Завдяки сценічній діяльності дуету фонди державних радіокомпаній поповнилися 49 записаними музикантами концертними творами різноманітних стилів і жанрів.

Таким чином, блискуча виконавська діяльність у складі баянного дуету з І. Снедковим, що тривала 20 років, набула значення *першого етапу творчого розквіту О. Міщенка*, коли він накопичив унікальний мистецький досвід і отримав слухацьке визнання.

По завершенні виступів дуету (1999) І. Снедков і далі концертував у ансамблі й створював інші музичні колективи (наприклад, «Віс+Х», «3+2»), у той час як О. Міщенко обрав шлях сольного виконавства.

Отже, від 2000 року, разом із новим тисячоліттям, розпочався *другий етап розквіту виконавського мистецтва О. Міщенка* (що тривав до кінця його життєвого шляху), коли він досяг визнання як соліст. Маєстро співпрацював із провідними оркестрами країни – Заслуженим академічним симфонічним оркестром радіо і телебачення України, Національним ансамблем солістів України «Київська камерата», Національним оркестром народних інструментів України, Академічним оркестром народної та популярної музики Національної радіокомпанії України, Академічним симфонічним оркестром Харківської філармонії, симфонічним, народним, а також камерним оркестрами Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського, Молодіжним академічним симфонічним оркестром (створений у Харкові 1993 року). Плідною була співпраця О. Міщенка з видатними українськими диригентами – В. Гнедашем, В. Жорданією, А. Калабухіним, В. Савіних, І. Корневим, О. Мариниченком, Ю. Янком, С. Кочаряном, В. Куценком, І. Шаповаловим, Ш. Палтаджяном, С. Литвиненком.

Продовжував О. Міщенко й ансамблеві виступи, темброва палітра яких значно розширилася, – в дуеті із С. Низькодубом (кларнет), М. Чернявською (фортепіано), у складі квінтету інструменталістів із В. Золотухіним (синтезатор), Г. Куперманом (скрипка), В. Соляниковим (фортепіано), С. Мельником (контрабас). Музикант шукав нові темброво-виразові можливості інструмента, сміливо виходячи за межі традиційно властивого баяну «народного колориту».

Важливого значення у творчій долі Олександра Володимировича набув його концерт у Києві (2010 р.) із Національним оркестром народної і популярної музики (диригент – С. Литвиненко), який передував

запису його компакт-диска із цим колективом. Тоді О. Міщенко презентував цікаву програму з оригінальних баянних творів сучасних композиторів – Л. Корхі, Р. Гальяно, В. Власова, а також спеціально присвячених йому як видатному виконавцеві-віртуозу композицій: «Концертіно-рітміко» І. Гайденка та Концерту № 2 для баяна з оркестром А. Гайденка. У цілому ж, О. Міщенко як виконавець зробив 55 фондових записів, які увійшли до музичних колекцій Національної радіокомпанії України.

З множини творчого потенціалу баяніста-виконавця як *провідної* іпостасі О. Міщенка проростає друга грань діяльнісного універсализму творчої особистості *музиканта – педагогічна*.

Свою педагогічну діяльність у ХНУМ (тодішній ХІМ) імені І. П. Котляревського О. Міщенко почав одразу по його закінченні (1980) як викладач кафедри народних інструментів України по класу баяна, ансамблю, а згодом, диригування та методики викладання гри на баяні. Протягом 38-річного періоду своєї плідної педагогічної праці Олександр Володимирович створив і очолив авторську виконавську школу, що відобразила його масштабний художньо-артистичний досвід. Будучи яскравою особистістю та блискучим концертним виконавцем, він сформував чіткі творчі принципи й фундаментальну науково-методичну базу, що дозволили йому виховати декілька поколінь учнів, для яких він був своєрідним «центром тяжіння», серед них – численних лауреатів національних та міжнародних виконавських конкурсів¹.

Рельєфною була і педагогічна стратегія Вчителя. Професор орієнтував студента передусім на опанування класичної академічної музики, з якою пов'язував *істинний шлях досягнення високих щаблів виконавської майстерності*. У спеціальному класі О. Міщенка

¹ І. Нікулін, В. Зеленюк, В. Луньов, Ю. Мараховський, Д. Шаршонь, М. Шейко, М. Величко, В. Василенко, А. Пожога, Р. Столбунов, О. Бурдюг, Д. Жаріков, В. Султанбеєв, М. Борзенко, О. Яновський; в останні роки – І. Плюшко, Є. Єгоров; лауреати фольклорних фестивалів – А. та В. Гейко та ін. Педагогічна складова діяльності О. Міщенка висвітлюється також у нашій попередній публікації (Єгоров, 2023b).

велика увага приділялася творам Й. С. Баха, Д. Скарлатті, В. А. Моцарта, Й. Гайдна та іншим зразкам світової класики, перекладення яких вдало звучали на баяні. Щодо оригінальних творів зауважимо, що фундамент навчального репертуару складали музичні п'єси із традиційної баянної скарбниці. Однак Олександр Володимирович прагнув «крокувати у ногу із часом», опановуючи разом зі студентами цікаві сучасні баянні композиції.

Учитель ретельно відстежував динаміку розвитку кожного студента й обирав для опанування такі твори, які мали продемонструвати його сильні сторони та допомогти розкрити нові виконавські здібності. Надаючи лаконічний аналіз репертуарній політиці у класі спеціальності О. Міщенко, виокремимо за рівнем складності три категорії творів, яким професор віддавав перевагу у своїй викладацькій роботі:

- посильні для учня твори, у процесі роботи над якими уможливується зосередження на втіленні художніх завдань та відносно швидко досягається рівень майстерного виконання (О. Гравітіс, Скерцо з Сонати для фортепіано; Е. Макдоуел, «Ведмідь та кравець»);
- твори «на виріст», орієнтовані на розкриття нових виконавських здібностей, покращення слабших сторін та висвітлення сильних (В. Зубицький, Токата з Джаз-партити № 1; В. Подгорний, «Присвячення Карузо»);
- серйозні, високохудожні, фундаментальні твори на довгострокову творчу перспективу (В. Зубицький, Джаз-партита № 2, В. Подгорний, Елегічна фантазія на тему «Повій, вітре, на Україну»)².

Наведена класифікація є константою у доборі О. Міщенко репертуару для своїх учнів. Щодо її конкретного наповнення (тобто рекомендованих для виконання творів), то воно цілком залежало від індивідуальних творчих можливостей учня, його виконавського рівня, художніх вподобань, якості інструмента тощо. Отже, у репертуарній політиці Вчителя поєднувалися константне (принцип «три-ярусного» розподілу творів) і мобільне (націленість на виконавські

²Наведені приклади – це твори, які Вчитель пропонував мені до опанування на 1 курсі ХНУМ імені І. П. Котляревського) – Є.Є.

можливості студента зумовлювала рівень пропонованих до репертуару творів). І в такому диференційованому ставленні до індивідуальності учня він на практиці втілював «спадкоємність поколінь» як загальну основу виконавської школи, унаслідуювши її засадничі педагогічні принципи від свого власного наставника, В. Я. Подгорного та його «школи».

Органічною взаємодією з виконавським досвідом характеризувався авторський курс лекцій О. Міщенко з *методики викладання гри на баяні*, де було враховано етапи становлення творчої індивідуальності студента-баяніста. Олександр Володимирович сповідував індуктивний метод як основу теорії баянного викладання, що спостерігається у самій структурі розробленого ним курсу. Логіка побудови курсу «*Методика викладання гри на баяні*» базувалася на поступовому переході від простого до складного. На початку курсу (перше знайомство учня з інструментом) Олександр Володимирович пропонував зацікавити початківця можливостями баяна, й надалі поступово переходив до розгорнення фундаментальних питань педагогічно-виконавської майстерності. Свої заняття Олександр Володимирович супроводжував яскравими музичними прикладами, які власноруч і виконував на баяні, демонструючи при цьому не тільки найвищу виконавську майстерність, а й вільне орієнтування у загальнокультурному просторі, адже баянне мистецтво розумілося їм як його невід’ємна частина. Наприклад, в інтерв’ю А. Гайденку він казав: «Обов’язково граю окремі фрагменти, щоб студент почув різницю звукового втілення на баяні органних, клавірних, фортепіанних, скрипкових творів. При необхідності докладно розповідаю і про техніку звуковидобування» (Гайденко, 2017: 30).

Менш помітною, але досить важливою була педагогічна робота Олександра Володимировича у *класі диригування*. Як сольний виконавець, О. Міщенко постійно співпрацював з кращими оркестрами та диригентами, отже, мав значний багаж практичних і теоретичних знань у цій сфері музичної діяльності. Варто визнати, що не кожний студент, який вивчає диригування як одну з обов’язкових фахових дисциплін, стане диригентом творчого колективу, але в ході цих занять педагог має можливість прищепити йому любов до музики,

глибше занурити учня у її прихований світ. Саме це Олександр Володимирович вважав своєю головною місією при вивченні зі студентами диригентського мистецтва. На цій хвилі вихованці класу диригування О. Міщенка часто блискуче складали екзамени та державні іспити, продовжували спеціалізуватися як диригенти. Наприклад, студент Р. Ущиповський обрав фахову профілізацію «оперно-симфонічне диригування», а останній з випускників класу, нині – доктор філософії, викладач кафедри народних інструментів України ХНУМ імені І. П. Котляревського О. Литвищенко, пройшовши диригентську школу О. Міщенка, став керівником студентського оркестру баяністів.

Клас диригування, очолюваний О. Міщенком, сприяв чималому культурному збагаченню студентів. Адже на заняттях панувала високоестетична атмосфера, звучала жива музика у виконанні чудових концертмейстерів. Зі слів Олександра Володимировича: «У моєму диригентському класі постійно звучать твори К. В. Глюка, Й. Гайдна, В. А. Моцарта, Л. Бетховена; романтиків – К. М. Вебера, Ф. Шуберта, Й. Брамса, Дж. Россіні, А. Дворжака, В. Белліні, Й. Штрауса, а також твори фундаторів українського музичного мистецтва – С. С. Гулака-Артемівського, М. В. Лисенка» (цит за: Гайденко, 2017: 33). Зі студентами О. Міщенко прагнув взаємодіяти на засадах творчої співдружності, але разом із тим – підтримував «високу планку» – *прагнення до ідеалу як у мистецтві, так і в житті.*

Діяльність аранжувальника як напрям творчої самореалізації Олександра Володимировича є настільки *суттєвою*, що формує окрему *іпостась* у системі його творчої універсальності. З огляду на історію формування мистецтва аранжувальника як складової творчості митця, відзначимо, що саме активна 20-річна концертно-виконавська діяльність в ансамблі з І. Снедковим сприяла створенню величезної кількості майстерних перекладень та редакцій творів для дуету баяністів, більшість з яких успішно пройшли випробування концертним виконанням. Як підсумок творчої діяльності славнозвісного дуету постають збірки опублікованих перекладень з «репертуарного портфелю» ансамблю «О. Міщенко – І. Снедков». Матеріалом для своїх виконавських редакцій та перекладень,

як правило, О. Міщенко обирає цікаві, значущі твори, які ще не були представлені у баянно-дуетній виконавській версії або взагалі не дуже відомі. Таким чином, діяльність О. Міщенка-аранжувальника набувала ще й просвітницького значення.

Творчий доробок Олександра Володимировича у цій сфері складається з десятків різноманітних опусів, наприклад, в останню збірку «Концертні твори для дуету баяністів», видану 2016 року, увійшли такі твори:

1. Ф. Куперен, «Будильник»;
2. Л. Дакен, «Зозуля»;
3. А. Вівальді, Концерт для двох альтів і струнного оркестру (друга і третя частини);
4. Й. С. Бах, Фінал сонати сі-мінор для флейти та клавесину;
5. В. Птушкін, «Старовинна французька пісенька»;
6. В. Птушкін, Галоп із «Театральної сюїти»;
7. В. Власов, «Сторінка з одеського альбому»;
8. А. Гайденко, «Коло»;
9. В. Подгорний, Концертний вальс на тему «Київського вальсу»;
10. Ж. Колодуб, «Братське коло»;
11. І. Стравінський, «Чорний концерт» для кларнета та джаз-оркестру (1–3 частини).

Стисло аналізуючи цю репертуарну збірку, доречно звернути увагу на те, які саме твори були обрані О. Міщенком для аранжування в останній період творчості: збірка містить музику різних стилів і жанрів – від творів французьких клавесиністів та епохи Бароко до композицій наших сучасників. В опусах Ф. Куперена та Л. Дакена, представлених в перекладенні й цікавій виконавській редакції Олександра Володимировича, він бере на себе відповідальність за інтервальне збагачення деяких фрагментів, урахуваючи особливості звучання баянного дуету. У перекладеннях та виконавських редакціях творів А. Вівальді та Й. С. Баха аранжувальник майстерно реалізує у баянній фактурі і сольну, і акомпанувальну функції. Звертаючись до творів В. Птушкіна і В. Власова, у версії для баянного дуету аранжувальник збагачує їх барвами багатотембрового інструмента. (До речі, твір В. Власова «Сторінка

з одеського альбому» був записаний О. Міщенком на компакт-диск і у версії з оркестром). Твори А. Гайдена, В. Подгорного та Ж. Колодуб, що входили до репертуарної скарбниці дуету «О. Міщенко – І. Снедков», представлені в тих аранжуваннях, що пройшли перевірку часом і сценою. До перекладення для дуету баянів кларнетового концерту І. Стравінського О. Міщенко підходить досить оригінально – залучає до виконання ударні інструменти.

Варто підкреслити, що майже весь масив аранжувань, що належать О. Міщенку, здійснені ним для дуету баяністів. У зв'язку з цим справедливо відзначити роль його незмінного партнера в дуєті, І. Снедкова, у створенні найкращих баянних аранжувань та їх відповідності еталонним теоретичним і практичним критеріям перекладення, яка піднесла їх до рангу «перлин» сучасного баянного репертуару.

Вочевидь, найвищій професіональній якості цієї кропіткої творчої, почасти композиторської, роботи сприяла і друга освіта О. Міщенка – навчання на історико-теоретичному факультеті вишу, яке органічно доповнило його заняття по класу баяна. Видається, що саме воно дало і міцний поштовх подальшій діяльності О. Міщенка як *науковця-дослідника*, яка продовжувалась все його життя. Загалом він є автором більш ніж 40 публікацій, серед яких, окрім нотних збірок з баянними перекладеннями, – численні праці, що мають здебільшого методичне спрямування й присвячені практичним і теоретичним питанням формування, розвитку й вдосконалення техніки гри на баяні («Виховання навичок інтонування на баяні», 1989; «Деякі особливості ансамблевої техніки в ансамблі баянів», 1989; «Початкове музичне виховання в класі баяна», 2018), стильової інтерпретації («Особливості інтерпретації музики Бароко на баяні», 2006; «Інтерпретація музики Бароко ансамблем баяністів», 2007), аранжування та виконавського редагування баянних творів («Перекладення музичних творів для дуету баянів», 2000; «Методика перекладення музичних творів для ансамблю баянів», 2001; «Регістрування в ансамблі багатотембрових баянів», 2011), музикуванню у баянному ансамблі, у тому числі його психологічним аспектам («Принципи добору репертуару для ансамблю баянів», 2001; три випуски методичного посібника «Дует баяністів (питання теорії і

практики)», 2001–2004, «Психологічні особливості ансамблевого музикування», 2001 та ін.).

Як можна помітити, наукові інтереси О. Міщенка сфокусовані на мистецтві баянного виконавства, отже, попри значущість і величезну практичну цінність його дослідницької діяльності, яка складає ще одну грань творчої універсальності митця, все ж таки ми розглядаємо цю його іпостась як допоміжну, підкорену головній – артистичній, виконавській.

Усвідомлюючи тісну кореляцію охарактеризованих вище іпостасей визначного українського музиканта протягом його життєво-творчого шляху, ми, таким чином, вбачаємо сутність феномена творчої універсальності О. Міщенка в тому, що його різнобічна діяльність сконцентрована в нескінченному духовно-художньому світі баяна, де він репрезентував себе як виконавець, педагог, аранжувальник, дослідник.

Вивчення особистості О. Міщенка у феноменологічному ракурсі уможливорює висвітлення тих сторінок його біографії, які у сфері баянного мистецтва є визначними, а саме:

- велика кількість фондових аудіозаписів (49 – у складі дуету з І. Снедковим, 6 – соло з Національним оркестром народної і популярної музики під орудою С. Литвиненка);

- досвід співпраці О. Міщенка як соліста з дев'ятьма оркестрами та 12 диригентами;

- видання шести нотних збірок для ансамблю баяністів, де опубліковано близько 40 творів у аранжуваннях О. Міщенка, серед них – **11 творів крупної форми** (А. Кореллі, А. Вівальді, Г. Ф. Телемана, Й. С. Баха, В. А. Моцарта).

Вельми характерними рисами особистості Олександра Володимировича були неупинне прагнення досконалості та вимогливість до себе. Ці якості підштовхували його до діяльнісних звершень протягом усього його життя. Вивчаючи численні творчі артефакти митця та збираючи свідчення сучасників О. Міщенка, ми рухаємося шляхом усвідомлення його історико-художньої місії в контексті баянного мистецтва.

Висновки.

Феномен творчого універсалізму як художньо-світоглядного типу мислення у різних структурних проявах є характерним для цілого ряду видатних представників української музичної культури, у тому числі баянного мистецтва ХХ–ХХІ століть.

Спираючись на дослідження О. Коменди (2020), в якому представлені ознаки творчого універсалізму, та поширюючи їх на мистецьку постать О. Міщенка, статусом *провідної* ми наділяємо його *артистичну виконавську іпостась*, що підтверджується яскравою й тривалою концертною діяльністю митця, увінчаною званням заслуженого артиста України, тоді як інші грані властивого йому універсалізму – діяльність *педагога, аранжувальника, науковця* – визначаємо як *допоміжні*. Останні протягом всього його плідного творчого шляху були підпорядковані меті вдосконалення мистецтва баянної гри та фахової освіти у цій сфері, постійного розширення баянного репертуару – на підтвердження права улюбленого ним інструмента на повноцінне концертне життя. Таке «баяноцентристське» спрямування всіх складових творчої діяльності митця, як результат, привело до створення ним власної авторської школи баянного виконавства.

Отже, у непересічній і вже історичній постаті О. Міщенка рельєфно репрезентовано феномен творчого універсалізму в його *виконавському різновиді*, який полягає у діяльнісній сфокусованості митця на нескінченному музичному світі баяна. Саме системна єдність та кореляція всіх розглянутих видів діяльності, реалізованих майстром у духовно-художньому просторі баянного мистецтва, який в його трактуванні ставав дійсно безмежним, становить сутність *феномена універсальної творчої особистості О. Міщенка*.

Перспективи дослідження. Зазначимо, що творчий спадок О. Міщенка – записи концертних виконань, численні методичні праці й аранжування – ще потребують свого подальшого осмислення й оцінки спеціалістів як передумов їх широкого використання у практичній діяльності баяністів-виконавців і науковців.

ЛІТЕРАТУРА

- Гайденко, А. П. (2017). Штрихи до портрета Олександра Міщенка (до 60-річчя від дня народження). У зб. М. А. Давидов (ред.), «Виконавське музикознавство». *Науковий вісник НМАУ імені П. І. Чайковського*, вип. 23, сс. 26–35. Київ; Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М.
- Егоров, Є. (2023a). *Баянна школа О. Міщенка: творчі принципи*. (Магістерська робота). Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського. Харків.
- Егоров, Є. (2023b). Баянна школа О. Міщенка в метафорах та реаліях творчо-педагогічного процесу. *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти*, 69, 159–179.
- Коменда, О. І. (2020). *Універсальна творча особистість в українській музичній культурі*. (Дис. ... д-ра мистецтвознавства). Національна музична академія України імені П. І. Чайковського. Київ.
- Кононова, О. В. (2019). Міщенко Олександр Володимирович. *Енциклопедія сучасної України*. (Онлайн-видання). URL: <https://esu.com.ua/article-68090>
- Міщенко, О. В. (2016). *Концертные произведения для дуэта баянистов*. Харків: Мадрид.
- Снедков, І. І., & Снедкова, Л. А. (2021). Етапи розвитку та типологічні ознаки сольного виконавства харківської баянної школи. *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти*, 59, 51–66. DOI: 10.34064/khnum1-5904
- Стрілець, А. (2018). Харківська регіональна школа гри на баяні (акордеоні): історія, виконавські пріоритети, персоналії. *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти*, 49, 141–156.

REFERENCES

- Haidenko, A. P. (2017). Touches to the portrait of Oleksandr Mishchenko (for the 60th anniversary of his birthday). In M. A. Davydov (ed.), “*Performing Musicology*”. *Scientific Herald of Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine*, vol. 23, pp. 26–35. Kyiv; Nizhin: Publisher PP Lysenko M. M. [in Ukrainian].
- Komenda, O. I. (2020). *Universal creative personality in Ukrainian musical culture*. (Doctoral diss.). Ukrainian National Tchaikovsky Academy of Music. Kyiv [in Ukrainian].

- Kononova, O. V. (2019). Oleksandr Volodymyrovych Mishchenko. In *Encyclopedia of modern Ukraine*. (Online edition). URL: <https://esu.com.ua/article-68090> [in Ukrainian].
- Mishchenko, O. V. (2016). *Concert works for a duet of button accordion players*. Kharkiv: Madryd [in Russian].
- Sniedkov, I. I., & Sniedkova, L. A. (2021). Stages of development and typological features of solo performance of the Kharkiv button accordion school. *Problems of interaction of art, pedagogy, theory and practice of education*, 59, 51–66. DOI: 10.34064/khnum1-5904 [in Ukrainian].
- Strilets, A. (2018). Kharkiv regional school of playing the bayan (accordion): history, performance priorities, personalities. *Problems of interaction of art, pedagogy, theory and practice of education*, 49, 141–156 [in Ukrainian].
- Yehorov, Ye. (2023b). O. Mishchenko's button accordion school in metaphors and realities of creative and pedagogical process. *Problems of interaction of art, pedagogy, theory and practice of education*, 69, 159–179. DOI 10.34064/khnum1-6907 [in Ukrainian].
- Yehorov, Ye. (2023). *O. Mishchenko's bayan school: creative principles*. (Master's thesis). Kharkiv I. P. Kotlyarevsky National University of Arts. Kharkiv [in Ukrainian].

Yehor Yehorov

Kharkiv I. P. Kotlyarevsky National University of Arts,
 postgraduate student,
 the History of Ukrainian and Foreign Music Department
 e-mail: egorov.eg1997@gmail.com
 ORCID iD: 0000-0003-3716-8977

Oleksandr Mishchenko's creative universalism

Statement of the problem.

Creative universalism in various structural manifestations appears as an artistic and philosophical type of thinking, characteristic of a number of prominent Ukrainian musicians of the 20th – early 21st centuries, in particular, representatives of the button accordion art. Among them there is the outstanding Ukrainian button accordionist, the Honored Artist of Ukraine, Professor Oleksandr Volodymyrovych Mishchenko (1956–2018), which realized himself as a performer, a teacher, an arranger, and a musical scientist.

Objectives, methods, and novelty of the research.

The object of the research is the creative universalism as a type of thinking; the subject of the research is the creative personality of Oleksandr Mishchenko. To reveal the topic of the study, historiographical method, biographical, and phenomenological approaches were applied, as well as the scientific concept of "activity universalism" by O. Komenda (2020) was introduced in order to reveal the essence of creative versatility inherent in Oleksandr Mishchenko's personality. The scientific novelty of this study is determined by the approach to the researching the artistic personality of O. Mishchenko from the positions of creative universalism.

Research results and conclusions.

In the light of the theory of creative universalism of the individual, a panoramic overview of the creative path and work of O. Mishchenko is presented; little-known facts of his creative biography were collected and systematized for the first time. The directions of the artist's creative activity (performance, pedagogy, arranging, conducting, scientific research) are singled out and the degree of their significance in the structure of his creative personality is assessed. As a result, the artistic and performing component of the creative personality of O. Mishchenko was noted as the leading one, while its other components acquire the status of auxiliary ones.

O. Mishchenko's high reputation as a performer is confirmed by his title of "Honored Artist of Ukraine" and primarily is associated with his concert work for twenty years in a bayan duet with the bright bayan performer Ihor Sniedkov. After completing the duet page of his work, O. Mishchenko continued his concert activity, performing as a bayanist-soloist with various orchestras (there were nine of them in his solo career) and conductors from Kyiv and Kharkiv (available information about 12 conductors), as well as in a duet with clarinet, piano, as part of an instrumental quintet. At the age of 55, O. Mishchenko recorded the CD with the National Orchestra of Folk and Popular Music (conducted by S. Litvinenko). In total, the artist's creative arsenal includes 55 unique recordings for the funds of Ukrainian states radio companies.

As a master of bayan arrangement, O. Mishchenko published six sheet music collections for an ensemble of button accordion players, which include about 40 works arranged by him, among them there are 11 large-scale works (A. Corelli, A. Vivaldi, G. F. Telemann, J. S. Bach, W. A. Mozart). This facet of O. Mishchenko's universalism is so significant that it constitutes a separate hypostasis of his creative personality.

As a researcher, O. Mishchenko is the author of more than 40 publications. In addition to sheet music collections with transcriptions for bayan, among them

there are numerous methodological works devoted to practical and theoretical issues of the formation, development and improvement of the bayan playing technique, stylistic interpretation, arrangement and editing bayan works, music-making in the bayan ensemble. As one can see, O. Mishchenko's scientific interests are focused on the art of bayan playing, therefore, despite the significance and enormous practical value of his research activity, which is another facet of the artist's creative universality, we still consider it as auxiliary.

The "bayan-centric" direction of various components of O. Mishchenko's musical activity, as a result, led to the creation of his own author's school of bayan performance, which became an organic component of the Kharkiv school of button accordion art. For 38 years, constantly working at the Department of Folk Instruments of Ukraine, Kharkiv I.P. Kotlyarevsky National University of Arts, O. Mishchenko brought up several generations of successful students, a significant number of whom became laureates of all-Ukrainian and international competitions.

So, the unique and already historical figure of O. Mishchenko vividly represents the phenomenon of creative universalism in its performing version, which consists in the active focus of the artist on the musical world of the button accordion. It is the systemic unity and correlation of all types of creative activity realized by the Master in the spiritual-artistic space of bayan art, which in his interpretation becomes truly limitless, constitutes the essence of the phenomenon of the universal creative personality of O. Mishchenko.

Keywords: *creative universalism; creative hypostases; scientific biography; creative personality of O. Mishchenko; continuity of traditions; performing skills; button accordion art.*

Стаття надійшла до редакції 14 травня 2024 року